

บทที่ 6

บทสรุป

สังคมไทยแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ส่วน คือความรู้ทางโลกย์กับความรู้ทางธรรม. ความรู้ทางธรรมเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับการบรรลุถึงนิพพานและการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร, แต่จุดสูงสุดของความรู้ทางธรรม คือภาวะแห่งการรู้แจ้งหรือนิพพานนั้นเป็นการรู้ที่ไม่สามารถพูดถึงและนำเสนอด้วยภาษาหรือการเขียนได้. ส่วนความรู้ในทางโลกย์ คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับชีวิตในวัฏสงสารนั้นเป็นความรู้ที่ไม่จริงยั่งยืน เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไม่สิ้นสุด. ความรู้ทางโลกย์จึงถูกมองว่าเป็นความรู้ที่ธรรมดาสามัญ ไม่มีคุณค่าที่สูงส่งเหมือนความรู้ในทางธรรม.

อย่างไรก็ตาม การที่จะบรรลุธรรม หลุดพ้นไปจากวัฏสงสารได้นั้นนอกจากจะต้องอาศัยความรู้ทางจิตวิญญาณแล้ว ยังจะต้องมีความรู้เท่าทันความรู้เกี่ยวกับความรู้ทางโลกย์ของร่างกาย. เพราะแม้ว่าจิตจะดำรงอยู่เป็นอมตะนิรันดร์ และร่างกายเป็นเพียงจุดพักที่จะหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด, แต่ก็เชื่อกันว่าการที่จะรู้แจ้งได้นั้นกายกับจิตจะต้องไปด้วยกัน. ดังนั้นถึงแม้ว่าการหลุดพ้นจะเป็นเป้าหมายที่จะดับทุกข์ของจิต, แต่ร่างกายถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการบรรลุธรรม การรู้เท่าทันความรู้ทางโลกย์และร่างกายจึงเป็นความรู้ที่สำคัญมาก; และเพื่อจะบรรลุเป้าหมายแห่งการหลุดพ้นให้ได้, ร่างกายและความรู้ทางโลกย์จึงถูกเชื่อว่าเป็นความรู้ที่สามารถรู้ได้เข้าถึงได้.

ความรู้จึงแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือความรู้ทางธรรมที่สูงส่งเที่ยงแท้แต่เข้าถึงไม่ได้นำเสนอไม่ได้กับความรู้ทางโลกที่ไม่มีค่าสำคัญ เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่ก็สามารถเข้าถึงได้พูดถึงได้. ความรู้ในทางโลกที่พูดถึงได้นำเสนอได้นี้สามารถพิจารณาได้จากวิธีคิดในการค้นหาความจริงในการตัดสินใจขัดแย้งจาก กฎหมายตราสามดวง.

ใน กฎหมายตราสามดวง ความรู้เกี่ยวกับความจริงนอกจากจะรับรู้ได้แล้ว ยังเชื่อกันอีกว่าการพูดนั้นสามารถนำเสนอความจริงได้มากกว่าและดีกว่าการเขียน. เพราะเชื่อกันว่า ถ้าหากทำให้ผู้พูดพูดถึงแง่มุมต่างๆ ของเรื่องราวที่เกิดขึ้น, ความจริงที่เกิดขึ้นทั้งหมดก็จะสามารถถูกนำเสนอให้ปรากฏออกมาได้. นอกจากนี้ การพูดยังสามารถตรวจสอบยืนยันจากการพูดของคนอื่นๆ ที่เคยอยู่ร่วมเหตุการณ์เดียวกับผู้พูด จนทำให้สามารถเข้าถึงความจริงในด้านที่ขาดหายไปบางส่วนได้. แต่การเขียนนั้นสามารถบิดเบือน ซ่อนเร้น ตกแต่งให้ฟังสมเหตุสมผลเอาอย่างไรก็ได้. การที่การเขียนถูกมองว่าเป็นปัญหาในการนำเสนอความจริงนั้นกลายเป็นปัญหามาก. ความที่ว่า การพูดนั้นไม่สามารถดำรงและเก็บรักษาเอาไว้ได้ตลอดเวลา การพูดจึงต้องถูกเขียน, แต่ก็ต้องเป็นการเขียนที่ระบุนามผู้แต่ง หรือ

มีผู้รู้เห็น. ความรู้เกี่ยวกับทางโลกย์จึงสามารถถูกเขียนถึงได้ (แม้ว่าจะไม่สามารถนำเสนอความจริงได้ดีเท่ากับการพูดได้). นอกจากนี้ การที่ความรู้ทางโลกย์ถูกมองว่าเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเขียนจึงเท่ากับเป็นการหยุดให้สภาวะของความรู้ที่หยุดนิ่ง เพื่อให้เป็นสิ่งที่เข้าใจได้และเข้าถึงได้. แต่ก็เชื่อมั่นว่าความรู้ทางโลกย์ที่ถูกเขียนขึ้นนั้นไม่ได้เป็นความรู้ที่ถาวรเที่ยงแท้ เพราะอาจจะสูญสลายตามกาลเวลาได้. ธรรมชาติของความรู้ทางโลกย์จึงเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง แต่ก็เชื่อว่าสามารถเข้าถึงได้นำเสนอได้. ความรู้ทางโลกย์ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจนต้องถูกตรึงไว้มันได้ถูกประกาศไว้อย่างชัดเจนในจารึก "โคลงต่างภาษา" ที่วัดพระเชตุพน.

การเข้าใจว่า ความรู้ถูกแบ่งออกเป็นความรู้ทางโลกย์กับความรู้ทางธรรม มีผลอย่างมากต่อการเข้าใจการรับและการเผชิญหน้ากับความรู้สมัยใหม่จากตะวันตกในช่วงการเปลี่ยนแปลงของสยาม. เพราะเมื่อมิชชันนารีชาวตะวันตกนำความรู้สมัยใหม่และคริสต์ศาสนามาเผยแพร่ ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้นถูกสังคมสยามรับเอามาใช้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ แต่คริสต์ศาสนากลับถูกปฏิเสธ ไม่ยอมรับ. การรับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้นสามารถอธิบายได้จากการที่ความรู้และเทคโนโลยีถูกมองว่าเป็นความรู้ทางโลกย์ที่ธรรมดาสามัญ เป็นความรู้เกี่ยวกับวัตถุและร่างกายเท่านั้น. ส่วนคริสต์ศาสนาถูกมองว่าเป็นความรู้ทางจิตวิญญาณ เกี่ยวกับการบรรลุนิพพาน การหลุดพ้นทุกข์. แต่ความรู้ทางจิตวิญญาณนั้นเชื่อกันว่ามีแต่พุทธศาสนาเท่านั้นที่เป็นความรู้ที่เที่ยงแท้เป็นความจริงสูงสุด. ดังนั้นความรู้ในทางจิตวิญญาณของคริสต์ศาสนาจึงถูกปฏิเสธ. แม้ว่ามิชชันนารีจะพยายามผูกปมให้คริสต์ศาสนากับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ก็ถูกชนชั้นนำสยามกลุ่มหนึ่งจับแยกออกจากกัน โดยอ้างว่าความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นความรู้ทางโลกย์ คริสต์ศาสนาเป็นความรู้ทางธรรม และเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกัน.

การเลือกรับเฉพาะความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยปฏิเสธคริสต์ศาสนา จึงเป็นความเคลื่อนไหวสำคัญที่ทำให้สยามเปลี่ยนแปลงจาก "สยามเก่า" ไปสู่ "สยามใหม่" โดยเฉพาะหลังการปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ. อย่างไรก็ตาม การเลือกรับเฉพาะความรู้และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความรู้ที่ถูกมองว่าสามัญไม่เที่ยงแท้ โดยที่สยามยังสามารถเก็บรักษาพุทธศาสนาเอาไว้ในฐานะที่เป็นความรู้ในทางธรรมที่ยิ่งใหญ่กว่า สูงกว่านั้น ได้ส่งผลให้สยามมองเห็นว่าตัวเองเหนือกว่าตะวันตกในทางจิตวิญญาณ และความเป็นตะวันตกนั้นก็ไม่ได้ยิ่งใหญ่อะไรนอกเหนือจากความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เป็นเพียงความรู้ทางโลกย์ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือนำไปสู่การรู้แจ้ง. การรับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่จากตะวันตกในท้ายที่สุดแล้วได้นำสยามไปสู่การปฏิรูปประเทศนั้น จึงเป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า อยากรจะทันสมัยแต่ไม่อยากรจะเป็นตะวันตก.

ความรู้สึกที่ว่า ตัวเองเหนือกว่าชาวตะวันตกนี้ยังเป็นจิตสำนึกชาวสยามในเวลาต่อมา อาทิ J. G. D. Campbell เคยบันทึกว่าชาวสยามรู้สึกที่ตัวเองเหนือกว่าชาวตะวันตก หรือที่ชาวสยามเรียกชาวตะวันตกว่า "หมา"。¹ และแม้กระทั่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จประพาสยุโรปในปี พ.ศ. 2440 พระองค์ก็ทรงรู้สึกว่าความเป็น "เจ้า" ของตัวเองอยู่เหนือความเป็น "เจ้า" ของตะวันตกที่กำลังจะปิดฉากลง。²

ดังนั้นแม้ว่าจิตสำนึกเกี่ยวกับสถานภาพของตัวเองจะเกิดปัญหาอย่างมากโดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 (ค.ศ. 1893) แต่ถึงที่สุดแม้จะรู้สึกที่ตัวเองอ่อนแอกว่าตะวันตกในทางอำนาจอันเป็นทางโลกย์ ทว่าความรู้สึกที่ตัวเองเหนือกว่าตะวันตกในด้านความรู้ในทางธรรมก็ยังคงดำรงอยู่เหนือกว่าตะวันตก.

นอกจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะพยายามที่จะอธิบายถึงพื้นฐานสำคัญ ที่ทำให้ชนชั้นนำสยามสามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงในทางความรู้ที่นำ "สยามเก่า" มาสู่ "สยามใหม่" แล้วก็ได้นำไปสู่ปัญหาในเรื่องการมองตัวเองของชนชั้นนำสยามกับความเป็นอื่นในบางด้าน โดยเฉพาะในบทที่ 4 ได้กล่าวถึงการสร้างการผลิตความรู้เกี่ยวกับคนกลุ่มต่างๆ ในเชิงชาติพันธุ์วรรณาเพื่อที่จะเข้าใจตัวเอง. สิ่งที่น่าสนใจก็คือ การทำความเข้าใจตัวเองผ่านความเป็นอื่น ที่ถูกมองว่ามีทั้งสูงกว่าและต่ำกว่าตัวเอง. นี้ ในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการทำความเข้าใจตัวเองผ่านความเป็นอื่นที่อยู่ข้างใน.³ นอกจากนี้ ใน

¹ J.G.D. Campbell, *Siam in the Twentieth Century* (London: Edward Arnold, 1902), p. 126; และงานของ Bertha Blount McFarland, *McFarland of Siam: The Life of George Bradley McFarland, M.D.D.D.S.* (New York, Washington, Chicago, Mollywood, Toronto: Vantage Press, 1958), p.102; อ้างใน วิไลเสธา ถาวรธนาสาร, *ผู้นำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก* (กรุงเทพฯ: จุลสารวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2530), หน้า 16-17.

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเขียนจดหมาย "ถึงแม่เล็ก" [สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ] ว่า "เจ้านายฝรั่งไม่วิเศษอะไรเลยสู้เราไม่ได้แท้ๆ ฉันกลัวว่าถ้าความคิดเจ้านายเราอยากเปนเจ้าฝรั่งมากนัก รุนหลังน่ากลัวจะเลวลงไปมาก แต่ฉันตั้งใจไว้ว่าจะสอนให้ลูกทั้งปวงรู้ความจริงอันนี้ให้จงได้." ใน *พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ทรงมีพระราชทานแด่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. 2440*, เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ศุภสภา, 2528), หน้า 30; เน้นโดยผู้อ้าง.

³ ดู Thongchai Winichakul, "The Other Within: Ethnography and Literature From Bangkok Metropolis to Its Periphery in the Late Nineteenth Century Siam".

ขณะที่ตะวันตกออกไปศึกษาความเป็นอื่นที่อยู่ข้างนอกและชนพื้นเมืองที่ไม่ใช่ชาวตะวันตก วงวิชาการมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วรรณาของเมืองไทยในปัจจุบันกลับหันมาศึกษาความเป็นอื่นที่อยู่ข้างในไม่ว่าจะเป็นการศึกษา "หมู่บ้าน", "ชนเผ่า" หรือ "ชนบท" กันอย่างชะมัดเข้มข้น โดยไม่ต้องออกไปข้างนอก ซึ่งดูจะเป็นการกลับตาลปัตร. การศึกษาที่น่าเกี่ยวข้องกับงานที่ควรจะทำต่อไป ก็คือการศึกษาเชื่อมโยงเรื่องการมองความรู้ในเรื่องโลกย์กับธรรม ที่ชนชั้นนำสยามต้นรัตนโกสินทร์ใช้ในการจัดความสัมพันธ์ของตัวเองกับความเป็นอื่นนั้นว่าเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างไรกับพัฒนาการของวิชามานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วรรณาในสังคมไทยหลังการปฏิรูปประเทศ ที่สาขาวิชามานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วรรณาของไทยจะเป็นการศึกษาตัวเองเพื่อความเข้าใจตัวเอง และศึกษาตัวเองผ่านการเข้าใจของคนอื่นที่มีต่อสยาม อาทิ การศึกษาอดีตของตัวเองใน คำให้การชาวกรุงเก่า และ คำให้การขุนหลวงหาวัด ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับอดีตของสยามโดยชาวพม่า. อดีตของสยามจึงมีสถานะที่ไม่ได้แตกต่างไปจากความรู้ในทางธรรม คือเข้าถึงไม่ได้ด้วยตัวเอง แต่จะสามารถเข้าถึงได้ต้องผ่านคนอื่นเท่านั้น.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย